

України. Її нетривале існування в українській історії XIX ст. пов'язане з намаганням Росії підкреслити незначущість українських земель, їх колоніальну приналежність до імперії і підґрунтя до вимоги автономії зараз у так званих «новоросів» немає.

Література:

1. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: Навчальний посібник.–К.: Атіка, 2011.– 944 с.
2. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. –471 с.
3. Юридична енциклопедія: В 6 т. Т.4 /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – 672 с.
4. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 року. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 1995. – 608 с.

Іващенко К. С.

(наук. кер. – проф. Стрілець В. В.)

*студентка I курсуПолтавського юридичного
інституту НІОУ імені Ярослава Мудрого*

СУДОВА РЕФОРМА 1864 РОКУ В УКРАЇНІ

Загальною рисою судоустрою у всіх українських губерніях Російської імперії з початку XIX ст. до проведення судової реформи (1864 р.) був ставний характер суду: для кожного стану існували свої суди.

Місцеві суди в Російській імперії у першій половині XIX ст. перебували у віданні поліції і були організовані за становою ознакою. Вони, за оцінкою юриста І. Я. Фойницького, «давали замість правосуддя неправду чорну, хабарництво ікрайню неквапливість процесу» [1, с. 304-305]. А тому їх зміна являла собою нагальну необхідність. Судова реформа 20 листопада 1864р. ліквідувала колишній феодальний суд, запровадивши буржуазні принципи судочинства: незалежність і відокремлення суду від адміністрації, всестановість суду, рівність усіх сторін перед судом, введення присяжних засідателів, установлення прокурорського нагляду, створення більш чіткої системи судових інстанцій [2, с.132]. За судовою реформою передбачалося декілька інститутів буржуазного процесу, які актуальні і в наш час, зокрема, відокремлення попереднього слідства від суду, усність і гласність процесу, участь у процесі обвинувача і захисника, рівність сторін у процесі, невизнання підсудного винуватим до того часу, поки в судовому порядку не буде доведена його вина (презумпція невинуватості), несприйняття формальних доказів і запровадження їх оцінки безпосередньо судом на підставі зібраних доказів по справі, апеляція і касація [3, 275].

Вводилися дві системи судових установ: суди з суддями, які обиралися (мирові судді та з'їзди мирових суддів) і суди з суддями, які призналися – окружні суди та судові палати. Інститут мирових суддів утворювався в містах та повітах. Мирові судді розглядали дрібні кримінальні справи (провини проти громадського порядку, особисті образи та побої, шахрайства та крадіжки на суму до 300 крб.).

Обрання мирових суддів належало до компетенції органів місцевого самоврядування – земських зборів та міських дум [4, с.176]. Кандидатами могли бути особи, які відповідали вимогам установленого вікового, освітнього і досить високого майнового цензу, зокрема, у Полтавській губернії – 400-500 десятин землі (залежно від повіту). Крім дільничних мирових суддів, які одержували за свою службу винагородження, вводилися посади так званих почесних мирових суддів, які не мали своєї визначеної дільниці. Вони чинили «суд та розправу», коли обидві сторони просили про це. Збори почесних та дільничних суддів повіту або міст були вищою апеляційною інстанцією – з'їздом мирових суддів.

Мирова юстиція надійно увійшла в правове життя тогочасного суспільства і держави, доказавши правильність політичного вибору на користь відродження місцевого правосуддя як самостійного інституту судової влади, здатного суттєво розширити сферу судового захисту прав та свобод громадян [5, с. 29].

Окружні суди створювались у складі призначуваних голови, його товариша (заступника) і членів суду. У першій інстанції вони розглядали основну масу цивільних і кримінальних справ. Кримінальні – розглядалися трьома суддями. Попереднє слідство здійснювали судові слідчі.

У розгляді справ, де підсудним загрожували покарання, пов'язані з позбавленням чи обмеженням громадянських прав, обов'язковою була участь присяжних засідателів, які виносили вердикт про невинність або винність підсудних, який не залежав від думки суддів і не підлягав апеляції. Для підсудних, котрих присяжні визнавали винними, судді встановлювали міру покарання.

Запровадження суду присяжних можна розглядати, як певний чинник формування громадянського суспільства, але одночасно це мало і суто утилітарне значення для суду, котрий мав здійснювати правосуддя.

Судові палати, яких в Україні було три (Київська, Харківська, Одеська), складалися з департаментів цивільних і кримінальних справ. Кожна судова палата керувала діяльністю відповідних окружних судів. Вони розглядали апеляції на рішення окружних судів, а також діяли як суди першої інстанції у справах про державні та посадові злочини [6, с. 232].

Найвищим апеляційним і касаційним судовим органом був Сенат.

За судовими статутами 1864 р. запроваджувалась адвокатура. Адвокати поділялися на присяжних повірених, які здійснювали представництво в цивільних і захист у кримінальних справах в усіх судових установах, і

Матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції

приватних повірених, що мали право діяльності лише в тих судах, де вони були приписані. Законом адвокати були поставлені в залежність від суду й держави[7, с.95].

Кандидати в присяжні повірені повинні були мати вищу юридичну освіту й стаж практичної судової діяльності не менше 5 років. Нагляд за дотриманням законності в їхній діяльності здійснювала Рада присяжних повірених при окружних судових палатах. Вимоги до приватних повірених були значно меншими. Вони мали скласти відповідний іспит в окружному суді або судовій палаті, бути не молодшими 18 років [8, с.264].

Отже Судова реформа 1864 р. була однією з найважливіших і послідовних буржуазних реформ у Росії другої половини ХІХ ст., хоча і не в повному обсязі відображала демократичні принципи судочинства.

Судова реформа 1864 р. зберегла залишки феодального судочинства (станові суди – церковні, військові, волосні, окремий порядок розгляду справ про службові злочини). Суди двох ланок (місцеві та загальні) у 1864 році були створені тільки у Полтавській і ще 3 губерніях (Херсонській, Катеринославській і Таврійській). В інших губерніях України дозволялося створювати місцеві суди тільки після декількох років по прийняттю реформи.

Серйозних обмежень зазнали закладені в основу судових статутів від 20 листопада 1864 р. принципи судоустрою та судочинства. Особливо явними стали ці тенденції в період розгулу реакції 80–90-х років ХІХ ст., створивши підґрунтя судової контрреформи 80-х років, що мала за мету обмежити демократичність судоустрою і судочинства, закладену у 1864 р.

До судової реформи за пореформені роки внесено понад 700 змін і поправок, зокрема, з підсудності суду присяжних вилучили справи про пресу, всі справи про політичні злочини. Було запроваджено слухання при закритих дверях справ широкого переліку категорій, а також нові правила складання списків присяжних засідателів, що повністю вилучали можливість участі у судовому процесі демократичних і ліберальних елементів.

Література:

1. Фойницький І. Я. Курс уголовного судопроизводства : В 2-х тт. / І. Я. Фойницький. – С.-Пб. : Издательство «Альфа», 1996. – Т. I. – 552 с.
2. Кузьминець О., Калиновський В. Історія держави і права України. - 2-е вид. доповнене. - К.: Україна, 2002.— 427 с.
3. Верига В. Нариси з історії України (кінець ХVІІІ - початок ХХ ст.) / В. Верига – Львів, 1996.— 375 с.
4. Попелюшко В. О. Мірові суди: міжнародний та вітчизняний досвід / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2011. – № 1(3).
5. Мирваяюстиция: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / Н. А. Колоколова, С. Г. Павликов, А. Н. Сачков; под ред. Н. А. Колоколова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2008. – 375 с.
6. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.І. Історія держави і права України. – Львів, 1996.

7. Музиченко П.П., Долматова Н.И. История государства и права Украины в вопросах и ответах. – Харьков, 2000. – Ч.1.

8. Капелюшний В.П., Кудін С.В. Історія держави і права України (у схемах). – К., 2001.

Марочканич М.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

студент III курсу історичного факультету

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКИЙ ДОГОВІР 1654Р. ТА ЙОГО ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

У зв'язку з несприятливою для утвердження української державності геополітичною обстановкою в регіоні, виснаженням продуктивних сил України і як наслідок відчутною втратою нею військового потенціалу й водночас постійною загрозою нового вторгнення поляків на українські землі на початку 50-х років перед українським керівництвом постала драматична дилема: визнати зверхність польського короля, відмовитися від створення національної держави або гарантувати збереження надбань визвольної боротьби народних мас, уклавши військовий союз з іншими державами, навіть ціною певного обмеження власного суверенітету. Основним військово-політичним союзником Української держави на початку національно визвольної війни було Кримське ханство, однак постійна зрада хана ставала фатальною для реалізації державної ідеї. У цій ситуації поставала проблема пошуку нового союзника з метою розгрому Речі Посполитої й возз'єднання в межах держави усіх етнічних українських земель [3, с.4].

Трагічність ситуації, що склалася для України наприкінці 1653 р., зумовила характер союзу, укладеного та юридично оформленого протягом січня-березня 1654 р. Зокрема, М.Грушевський зазначав з цього приводу: «Весь хід історії Східної Європи міг би взяти інший і кращий напрям, коли б Україна увійшла в політичну унію з Москвою в початках своєї боротьби з Польщею, ще повна сил, повна людності..., здатна бути опозицією Москві» [4, с.528].

Гетьман Богдан Хмельницький з Військом Запорозьким, які представляли Українську Гетьманську державу, виклали свої умови у формі «чолобитної» в статтях від 14 і 21 березня. Акти, що виходили від царя, мали форму «жалування», тобто царських указів. Така форма договірних документів була певною мірою даниною часу. І петиції з козацької сторони, і